

IK HEB GELEEFD

Annemarie Haverkamp

Ik heb geleefd

LEBOWSKI PUBLISHERS
AMSTERDAM 2021

© Annemarie Haverkamp, 2021
© Lebowski Publishers, Amsterdam 2021
Omslagontwerp: Riesenkind, 's-Hertogenbosch
Auteursfoto: Duncan de Fey
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 5614 5
ISBN 978 90 488 5615 2 (e-book)
NUR 401

www.lebowskipublishers.nl
www.overamstel.com

OVERAMSTEL
uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv
Meld je aan voor de nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van de nieuwste
boeken van Lebowski Publishers via www.lebowskipublishers.nl/nieuwsbrief

Alle rechten voorbehouden
Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Inhoud

Voorwoord – Er is leven voor de dood	9
Anja van den Beemt	15
Freek Verhoeven	19
Bob van Huët sr.	23
Paula Kleinheerenbrink	27
Wim Pruim	31
Peter van Gils	35
Marca van den Broek	39
Fia Gaillard	43
Onno Pel	47
Kinga Bán	51
Judith Mulder	55
Longarts Sander de Hosson – De mysteries rond het overlijden	59
Tjeerd van Eijk	67
Ingeborg van Beek	71
Cindy Klijn	75
Hans Nijhof	79
Theo Verhoeven	83
Averil Verkaik	87
Ismaël Lotz	91
Nicole Verjans	95
Anne Pillen	99
Frank Niemeijer	103
Geneviève Verberk	107

Geestelijk verzorger Annemieke Kuin – Niemand weet hoe het voelt om te sterven	III
Lotte van de Velde	119
Tjeerd Teijema	123
Wendy Colijn	127
Carolien Boere	131
Heleen van Alebeek	135
Tjalling Koopmans	139
Romy van der Westen	143
Petra Trumpi	147
Lilian Herijgers	151
Wim Dorst	155
Jip Schreibers	159
Uitvaartverzorger Susanne Duijvestein – Lang leve de persoonlijke uitvaart	163
Paul van Asten	171
Gerrit Rasenberg	175
Ankie le Duc	179
Ingo Bouman	183
Joanne Ellenkamp	187
Martijn van Rees	191
Piet de Reus	195
Fleur Duijvestijn	199
Bertus van 't Westeinde	203
Anjo Estourgie	207
Margreet Thannhauser	211
Rouwdeskundige Manu Keirse – De pijn van het rouwen	215
Els Timmerman	223
Eric van der Stoep	227
Dhjana Samshuizen	231
Thea Plus	235

Herman de Jong	239
Johan Jansen	243
Harriët Hofstede	247
Ko van Krieken	251
Charl Laumen	255
Babette Bot	259
Jopie Verstegen	263
Bets Keereweer	267
Rob Verheijen	271
Coby Dijkstra	275
Naomi Kanters	279
René Legerstee	283
Anatoom Roelof-Jan Oostra – Ieder mens heeft zijn eigen lijkgeur	287
Nikita Weijgers-Van Hasselt	295
Hannah Elisabeth Walstra Hogeboom	299
Margot Scholte	303
Henk van Lee	307
Berend van Hoorn	311
Mirjam Willemsen	315
Louise Bouman	319
Piet Lepelaars	323
Reginald Peene	327
Suzanne Kemps	331
Willem Houtman	335
Epiloog – Er is leven na de dood Nico de Vries	339
Dankwoord	347

Er is leven voor de dood

Voorwoord

Wat zou je doen als je nog een jaar te leven had? Het is een vraag waar je uren over kunt filosoferen tijdens een etentje of in het café. ‘Op wereldreis,’ roept de een. ‘Meteen stoppen met werken,’ zegt de ander. Een derde mompelt dat hij weer zou beginnen met roken.

Wat zou jij doen?

Voor de serie ‘Ik heb geleefd’ in het *Algemeen Dagblad* stelde ik de vraag aan meer dan zeventig mensen. Alleen liet ik in de vraagstelling het woordje ‘zou’ weg. De mensen tegenover me wisten al dat ze niet lang meer te leven hadden, er hoefde niet gespeculeerd te worden.

De Brabantse Geneviève had altijd gezegd dat ze het noorderlicht nog eens wilde zien. Maar toen de dokter haar had meegedeeld dat haar einde nabij was, wilde ze niets liever dan met haar man kamperen in België. Samen voor de tent zitten en kijken naar de sterren, net als vroeger.

Een architect uit Oirschot veegde direct zijn hele agenda leeg toen hij hoorde dat zijn dagen geteld waren. Hij had nog maar één doel: het modelschip afmaken waar hij al een groot deel van zijn leven mee bezig was.

Er zijn mensen die acuut stoppen met werken, maar er zijn er ook die juist gewoon naar kantoor willen gaan. Fleur uit Geldermalsen vertelde me dat ze na een paar maanden kanker schoon genoeg had van het thuiszitten. Op de bank voelde ze zich alleen

nog maar ziek, terwijl ze – energie had ze genoeg – op haar werk gewoon weer grappen kon maken bij de koffieautomaat.

Twee jaar lang reisde ik het land door op zoek naar verhalen over het aanstaande einde. Ik dronk koffie (en wijn) van Groningen tot Vlissingen. Alle mensen met wie ik sprak, wisten nog precies wanneer en hoe ze hoorden dat ze niet oud zouden worden. Gedetailleerd vertelden ze over de wachtkamer, de arts, de koffie en de patiëntenfolder die ze in de hand gedrukt kregen. Wat voor weer het die dag was, wist ook iedereen nog. Dan de weg naar huis, het gesprek met de kinderen, de volgende ochtend en die afgrijselijke realiteit. Bij de meesten was het ongeloof immens. Dóód? Ik? Alsof alleen anderen kunnen sterven.

We spraken over het hiernamaals, over familie, over heldere inzichten en over de muziek die moest worden gedraaid tijdens de crematie. En toen corona de wereld vanaf begin 2020 in haar greep hield, gingen de gesprekken over ziek zijn in tijden van lockdown en de angst voor een uitvaart in (te) kleine kring.

Er vloeiden tranen, er werd gevloekt en gelachen, maar er was toch vooral berusting. Ja, het afscheid nemen viel de meesten zwaar, maar er was leven vóór de dood!

De reservertijd werd opeens zoveel intenser beleefd. De opmerking ‘had ik dit maar eerder geweten’ viel zo vaak, dat het bijna een cliché dreigde te worden.

Eigenlijk is het gek, want dagelijks sterven gemiddeld zo’n vierhonderd mensen in Nederland. We zijn allemaal een keer aan de beurt. Vanaf het moment dat we enig bewustzijn hebben, weten we dat. Toch blijkt het keer op keer lastig daarnaar te leven.

Minstens even moeilijk vinden we het om te dealen met de ziekte en het overlijden van anderen. Fervent Vierdaagseloper Peter vertelde me dat bekenden met een boogje om hem heen liepen sinds hij kanker had. Omstanders verstopten liever hun gezicht achter het schap met blikgroenten dan dat ze in de su-

permarkt op hem afstapten om te vragen hoe het met hem ging. Fia uit Tilburg formuleerde het zo: 'We zijn niet meer gewend met de dood om te gaan.'

De Vlaamse rouwdeskundige en psycholoog Manu Keirse weet wel hoe dat komt. Het sterven is uit ons dagelijks leven verdwenen. Patiënten die aftakelen doen dat buiten ons gezichtsveld in een ziekenhuis of hospice. Legt de kat het loodje, dan worden kinderen angstvallig weggehouden bij het verstijfde huisdier.

Als mensen niet vertrouwd zijn met de dood, groeit de angst. Wat moet je zeggen tegen iemand die niet lang meer heeft? Of erger nog: tegen zijn vrouw, als de dood eenmaal is langs geweest? 'Je hoeft niets te zeggen, je moet vooral luisteren,' adviseert Manu Keirse.

Ook hem zocht ik op voor een interview. Net als een uitvaartondernemer, een arts, een geestelijke verzorger en een anatoom. Zij hebben dagelijks te maken met de dood. Vanuit die ervaring kunnen ze ons helpen de vrees voor het onbekende te overwinnen.

Tot slot sprak ik onder de rook van Rotterdam met Nico, een geluksvogel die de dood overleefde. Na een verkeerde diagnose keerde hij terug in het land der levenden. Hoe kijkt hij terug op zijn afscheid dat geen afscheid bleek te zijn?

Al die verhalen maken deel uit van dit boek. De gesprekken met ongeneeslijk zieke mensen zal ik gaan missen. Niet alleen omdat het voor mij als journalist en schrijver een verademing was om met zo veel verschillende individuen over zoiets essentieels als leven en dood de praten, het was ook een wekelijkse wake-up-call om iets te maken van dat kostbare leven. Stel niks uit, volg je hart, heb elkaar lief. Of zoals Manu Keirse zei: 'Ga 's avonds niet slapen in onmin met iemand, maar los het op. De volgende ochtend kan het te laat zijn.'

Soms wist ik niet wat ik moest zeggen als ik afscheid nam bij een voordeur. Ik weet nog hoe ik stond te stamelen na het bezoek aan Judith in Amsterdam. Het was eind december en de euthanasiearts zou in januari langskomen. ‘Tot ziens’ zou een vreselijk ongepaste afscheidsgroet zijn. Judith lachte om mijn geklungel en wenste me alvast een gezond en gelukkig nieuwjaar. Natuurlijk zag ik haar nooit meer terug.

Ik draag dit boek op aan alle geïnterviewden die niet langer onder ons zijn. Aan Wendy, die de dood als een bevrijding zag, aan Babette, die droomde van Japan, en aan de gelovige Wim, die zeker wist dat het mooiste nog moest komen.

‘Humor is zo belangrijk. Het rijmt niet voor niets op tumor’

Anja (49)

20 oktober 2018

‘Mijn zoon is mijn grootste zorg. In het begin lette ik erg op hoe hij en zijn vader met elkaar omgingen. Zij moeten straks met z’n tweeën verder. Inmiddels heb ik daar rust in gevonden. Elk jaar gaan ze samen op stedentrip. Sturen ze foto’s vanuit een restaurant. Dan denk ik: het is goed.’

De puberzoon van Anja van den Beemt heeft asperger, een vorm van autisme. Hij was acht toen ze hoorde dat ze niet meer beter zou worden. ‘Hoe moesten we het hem vertellen? Op een middag haalde ik hem uit school. Bij het uittrekken van onze jassen in de gang heb ik gezegd dat ik kanker heb.’

Met angst in zijn ogen vroeg hij of ze doodging. ‘Ja,’ zei ze. ‘Maar niet meteen. En de dokters zijn heel deskundig, dus ik ben in goede handen.’

Dat was in 2012. De Brabantse was toen net haar baan kwijt en solliciteerde bij Avans Hogeschool. De functie ging aan haar neus voorbij. Een paar maanden later werd ze gebeld: of ze toch wilde komen. ‘Ik stond op het punt te beginnen aan de chemo. Ik moest dus wel zeggen dat ik ziek was. De vrouw aan de telefoon viel even stil. Toen zei ze: ‘Dat wil niet zeggen dat je leven voorbij is. Laat wat van je horen als je je na de chemo weer fit voelt.’

Die reactie ontroert Anja nog steeds. Een klein jaar heeft ze bij de hogeschool kunnen werken. Tot ze haar heup brak als

gevolg van haar ziekte en arbeidsongeschikt werd verklaard.

‘Nu ben ik thuis. Vroeger, vóór de kanker, heb ik me wel eens afgevraagd hoe ik het liefst zou overlijden. Acuut, aan een hartaanval, of aan een ziekte. Nu voelt het goed dat ik alles heb kunnen zeggen. De tijd die me met mijn zoon is gegeven, vind ik heel waardevol.’

Het eerste jaar – de uitslag kwam op Valentijnsdag – dacht ze dat ze de kerst niet zou halen. Verwoed begon ze aan het opruimen van haar huis. ‘Vergelijk het met een zwangerschap. Je maakt alles aan kant, omdat je denkt dat je daar geen tijd meer voor hebt als de baby er is.’

Ze schiet in de lach. Als ze lacht, voelt ze de pijn niet. Daar zou in de behandeling meer mee gedaan moeten worden, vindt ze. ‘Ik krijg er energie van. Humor is zo belangrijk. Het rijmt niet voor niets op tumor.’

Iedereen gaat een keer dood, zegt Anja. Dat betekent toch niet dat we met z’n allen elke dag triest moeten zijn? Tot voor kort bezocht ze concerten. Helaas heeft ze dat moeten opgeven, omdat het te veel kracht kost. Lowlands zat er niet in deze zomer. Vriendin Ellen was er wel en plaatste een oproep op Twitter: of iedereen even naar de grote tent wilde komen voor een groepsfoto. De actie ging viral en haalde *RTL Late Night*. ‘We werden uitgenodigd in de studio. Ellen wilde niet, want ze was nog brak van Lowlands. Ik heb haar moeten overtuigen. Wat zullen we nou krijgen, zeg!’

In 2014 is ze getrouwd, met de man met wie ze op de kop af vijftientwintig jaar samen was. Of ze hem ook ten huwelijk had gevraagd – in haar pyjama, gewoon op de bank – als kanker niet in haar leven was gekomen, weet ze niet. ‘We hadden alles rond de erfenis al geregeld, daarvoor deden we het niet. Trouwen heeft iets symbolisch.’

Kanker noemt ze een rotziekte. Zo onvoorspelbaar. Ze is iemand die graag de touwtjes in handen heeft. ‘Ik heb ook dia-

betes type 1 en maak gebruik van een insulinepompje, de beste uitvinding sinds de wasknijper. Die ziekte is me op het lijf geschreven: op tijd eten, op tijd je bloedsuiker controleren... Dan gaat het goed. Maar kanker heeft geen spelregels.'

Op haar blog schreef ze een brief aan haar 'directeur K. Anker': 'U geeft leiding aan een organisatie waar celdeling de core business is. Groei is voor u het enige dat telt. Het maakt niet uit waar u een nieuwe vestiging opent, als uw bedrijf maar floreert. U heeft geen geweten.'

Mensen die korter ziek waren dan zichzelf, zag Anja al overlijden. Anderen lopen nog rond – er is geen peil op te trekken. Ze probeert zo veel mogelijk tijd door te brengen met vrienden. En ze maakt fotoboeken voor haar zoon. 'Dat deed mijn moeder vroeger ook voor mij. Vijftien albums heb ik nu klaar, van elk jaar van zijn leven één. Hij bladert ze geregeld door.'

Ze zijn close geworden de laatste jaren. Hij mag dan autisme hebben, hij voelt haar feilloos aan. Als ze te lang boven achter haar computer zit, komt hij kijken of het wel goed met haar gaat.

‘Je moet je hart volgen en kansen benutten’

Freek (72)
27 oktober 2018

Of hij nog wijn drinkt. ‘Ik heb het gisteravond geprobeerd, de fles staat nog op tafel. Niet lekker, mijn smaak is veranderd. Dat is niet erg. Het is een mooi feest geweest.’

Vanuit zijn woonkamer kijkt Freek Verhoeven uit op de wijngaard. Geel blad, volle trossen. Het is oktober en dus oogsttijd. 2018 belooft een goed jaar te worden.

Zijn wijnmaker zal er mooie wijnen van brouwen. Zelf bemoeit hij zich niet meer met het proces. Alleen de financiën moet hij nog overdragen, dan is alles rond. ‘Ik was net begonnen taken af te stoten naar mijn opvolger, en toen werd ik ziek.’

In december werd alvleesklierkanker geconstateerd. Onbehandelbaar. De laatste weken gaat hij hard achteruit. Hij is moe, de kracht verdwijnt uit zijn handen. Laatst liet hij in vier minuten vijf glazen vallen. Maar zijn alpinopet staat nog altijd fier op zijn hoofd.

Op zijn telefoon laat hij foto’s zien van de allereerste aanplant in 2001. Sprieterige druivenstokjes op een kale heuvel. ‘Een oud-collega had tegen me gezegd: die grond van jou is ideaal voor wijnbouw.’ Zo begon hij de eerste wijngaard van Groesbeek. Later bleek dat hij op een goudmijntje zat. Er zat löss in de bodem, uiterst geschikt voor het verbouwen van druiven.

Toch was het nooit zijn bedoeling geld te verdienen met Wijnhoeve De Colonjes. Freek – in zijn jonge jaren speelde hij in het eerste van RKC Waalwijk – was immers een bierdrinker.

‘De wijngaard was bedoeld als hobby. Ik verzamelde wat vrijwilligers die wilden helpen met snoeien en plukken. Aan het eind van de rit ging iedereen met een fles wijn naar huis, dat vonden we leuk.’

Het werd serieus toen hij in 2003 een fles Regent instuurde voor de wedstrijd ‘Beste wijn van Nederland’. ‘Er waren mensen die dachten dat ik de boel belazerde. Dat ik Bordeaux had overgegoten en op de flessen een eigen etiket had geplakt. Toen werd ik zo kwaad. Ik dacht: ik zal jullie eens wat laten zien.’

Verhoeven volgde een academische wijnopleiding in Duitsland, breidde zijn wijngaard uit, plantte nieuwe rassen aan en ging samenwerken met boeren in de regio. Wie land had, kon op de glooiende heuvels bij Nijmegen druiven verbouwen. Hij zou er wijn van maken. Zo toverde hij Groesbeek om in een klein Bourgogne met een expertisecentrum voor wijn en de beste wijnen van het land. ‘Ik ben een sportman hè, dat competitieve krijg je er nooit uit.’

Na zijn vroegtijdig beëindigde voetbalcarrière was hij zesentwintig jaar docent op het sportcentrum van de Nijmeegse universiteit. Verhoeven had toen al een loopbaan bij de luchtmacht en een opleiding aan het seminarie achter de rug. ‘Als oudste van acht in een Brabantse boerenfamilie lag het in de lijn der verwachting dat ik priester werd, maar het paste niet bij me.’

Het is juist die veelheid aan ervaringen waar hij in deze laatste fase tevreden op terugkijkt. De zeilkampen met studenten, het krachthonk voor zijn roeiers dat hij opzette, met halters gemaakt van gasleidingen.

‘Je moet je hart volgen.’ Hier spreekt de coach Verhoeven. ‘En kansen benutten. Geloof erin. Geloof erin en het komt goed.’

Koningin Beatrix liet zijn rode wijn ooit aanrukken bij een staatsbezoek van de president van Chili. Haar intendant bestelde een aantal flessen bij De Colonjes. ‘Ik zei hem dat ik ook een lekkere witte had, een Cabernet Blanc die internationaal goud

had gewonnen. Of ze die ook wilde proeven. Later hoorde ik dat ze de witte lekker vond, maar hem liever wat droger had. Het jaar daarop, in 2009, heb ik daarom minder restsuikers gebruikt. Mijn trouwe klanten vonden dat niets. “*Wa hedde gij een zoere wien gemaakt.*” Ik zei: “Ja, maar de koningin wilde hem wat droger.” Met die wijn bleef ik een beetje zitten.’

Freek Verhoeven méént het als hij zegt dat het een mooi feest is geweest. Zo komt het ook op zijn bidprentje te staan. Vijf kinderen laat hij na, en zijn vrouw Anita. ‘Dankzij haar werd De Colonjes een biologische wijnhoeve. Zij is kinderarts, ze moet niets hebben van gif. Ik heb in wijngaarden gestaan die blauw uitsloegen van de rotzooi. Dat wilde ze absoluut niet.’

Zoals hij in zijn leven nooit ergens bang voor was, heeft hij nu ook geen angst voor de dood. En nee, hij heeft niet afgedwongen dat er wijn wordt geschonken tijdens zijn uitvaart. Een lachje vanonder zijn zwarte alpino. ‘Zo dictatoriaal ben ik niet.’

‘Ik vind de mensen tegenwoordig zo ondankbaar’

Bob (87)

3 november 2018

‘Ken je Schubert? Hier, luister maar, ik weet zeker dat je het mooi vindt.’ Bob van Huët sr. schuift een schijfje in zijn cd-speler. We luisteren naar een uitvoering van James Last. ‘Dit moeten ze na afloop van mijn crematie draaien.’

Hij legt zijn magere handen in de mijne. ‘*Steenkouwe paute*. Komt doordat ik zo afgevallen ben.’

In de Haagse keuken, waar het voelt als een sauna, dirigeert hij een onzichtbaar orkest. Dat doet hij ook in de radiostudio, vertelt hij. Leuk voor de luisteraars die online kunnen meekijken naar zijn programma.

Bob van Huët is een van de oudste dj’s van Nederland. Sinds mensenheugenis draait hij plaatjes. Eerst bij een piraat: stond zijn collega voor het raam om te waarschuwen als er een controleur aankwam. Zijn vrouw vond het te link, en dus stapte hij over naar een legaal station, Stad Den Haag.

Zijn liefde voor het radio maken ging zo ver dat hij verzoekjes van luisteraars van zijn eigen geld in de stad ging kopen als het gevraagde nummer niet in zijn platenkoffer zat. Wijlen mevrouw Van Huët vond dat hij overdreef. ‘Toen had je nog geen YouTube,’ klinkt het als postuum excuus.

Hij werkte bij verschillende ziekenomroepen. Haalde gasten naar de studio van wie zijn bazen opkeken: Paul van Gorcum, Wieteke van Dort, Teddy Scholten en meerdere keren zijn fa-

voriet: Frans Bauer. ‘Toen niemand hem kende. Fijne gozer is het. Ze hopen hier dat hij naar mijn laatste uitzending komt.’

‘Hier’ is Midvliet, de lokale zender voor Leidschendam, Voorburg, Wassenaar en Stompwijk. Elke zondag tussen tien en twaalf zit hij aan de knoppen. Hij mag dan terminale longkanker hebben, eenmaal in de studio valt alles van hem af. ‘Heel typisch.’ Zijn vriendin, met wie hij sinds vijf jaar een latrelatie heeft, neemt de telefoon aan en noteert de verzoekjes. ‘Ouwetjes die elke week hetzelfde nummer willen horen, dat doe ik dus niet, hè. Dan zeg ik: vraag nou maar eens iets anders aan.’

Hij is gek op gospel. Niet dat hij iets met religie heeft. ‘Ga weg, ik geloof niet in die poppenkast. Ik heb eens bij een christelijke omroep gewerkt, daar moest ik alleen maar de Here Jezus draaien. Als je mijn stem had gehoord, het was net of ik God zelf was!’ Hij schatert.

Aan de muur hangt een ingelijste koninklijke onderscheiding voor zijn radiowerk. En een lintje vanwege zijn inzet voor het Haagse gymnasium Haganum, waar hij veertig jaar conciërge was. Met veel leerlingen heeft hij nog contact. ‘Pasgeleden kwam er nog eentje op bezoek om zijn pasgeboren dochter te laten zien.’

In zijn kamertje stond altijd koffie en thee klaar. Boze pubers die mot hadden gehad met een docent, schonk hij eerst maar eens wat in. Dan vroeg hij wat ze hadden gedaan. ‘Doe je dat thuis ook?’ Als hij ze straf moest geven, zei hij: ‘Haal je huiswerk maar op en ga dat hier maken.’ Over zijn lijk dat hij ze het schoolplein liet aanvegen. ‘Kinderen zijn op school om te leren, niet om te vegeen. Ik heb er ook nooit een benaderd met een grote bek. *Hebbie niks an, hebbie ruzie...*’

Misschien was het omdat Bob zelf nooit mocht leren. Na de oorlog – zijn moeder was al in het kraambed gestorven en pa kwam in 1945 om bij een bombardement – ging hij varen. Heen en weer tussen Rotterdam en New York, op de Holland Amerika

Lijn. Op een dag bleef hij aan wal, aan de andere kant van de oceaan, vast gelovend in die Amerikaanse Droom. 'Maar ik was er illegaal. Drie jaar lang heb ik me rot gewerkt om te sparen voor een advocaat die iets voor me zou regelen. Die vent is er met de poen vandoor gegaan en ik kon niets beginnen.'

Tranen in zijn ogen. 'Ja, dat zit me nog steeds hoog. Ik had zo graag willen blijven. In Amerika was toen rijkdom, hier was niks. De mentaliteit vond ik goed: je moest hard werken, anders telde je niet mee. Ik wilde juist hard werken.'

In zijn kist neemt hij straks een Amerikaanse vlag mee, want de liefde voor het land bleef. Ach, uiteindelijk heeft hij het niet slecht gedaan, vindt hij zelf. Zijn drie kinderen zijn goed terechtgekomen. Klagen doet hij niet. Alhoewel. 'Ik vind de mensen tegenwoordig zo ondankbaar. Kijk eens wat je op je oude dag allemaal krijgt. Ik heb een pensioen, een scootmobiel, een rolstoel. Dat was er vroeger echt niet hoor.'

Chemokuren en operaties heeft hij geweigerd, want 'daar ben je nog zieker van'. Aan de afspeellijst voor zijn uitvaart heeft hij onlangs een nummer toegevoegd: 'Here's to the Heroes'. Het is zijn erbetoon aan al die fantastische dokters en anderen die zo goed voor hem zorgen. Hij neuriet de melodie en stopt dan een nieuwe cd in de speler. 'Luister maar. Zo ontzettend mooi.'

‘Als je nu nog herinneringen moet maken, ben je gewoon te laat!’

Paula (54)
10 november 2018

Aan de zoldering hangt nog de roze strik die ze twee maanden eerder doorknipten om hun nieuwe huis te openen. Er was een feestje voor familie en vrienden.

‘Ik ben zo blij dat we dit huis gevonden hebben,’ zegt Paula Kleinheerenbrink. Eerst woonde ze met haar vriend in een aangeharkte slaapwijk waar weinig te beleven viel, nu zitten ze vlak bij het centrum van Nijmegen. In de periode dat ze aan het verhuizen waren, hoorde ze dat ze nog maar een paar maanden te leven heeft.

Was ze met de kennis van nu niet liever in haar oude huis gebleven? ‘O nee! Het was daar zo *sáái*. Ik ben blij dat we dit nog samen kunnen inrichten, samen de wijk kunnen verkennen.’

Paula houdt niet van saai. Zeven jaar woonde ze in Bhutan, vijf jaar in Nepal. ‘Het was één groot avontuur,’ zegt ze. Ze was zeventwintig jaar en zwanger, toen ze in Azië neerstreek. ‘We hadden geen ramen en geen elektriciteit.’ De mannen droegen rokken. De vrouwen prezen haar dat ze twee kinderen van dezelfde partner had. Vonden ze héél knap.

De samenleving waarin ze terecht kwam verschilde in alles van de Nederlandse. ‘Vergeleken met Bhutan is Nederland zo preuts. De vrouwen hadden openlijk vriendjes, mannen en vrouwen waren in dat opzicht veel gelijkwaardiger.’

Niet dat ze Bhutan idealiseert. Zeker niet. Er was armoede en

onderdrukking. ‘Bhutan staat te boek als het gelukkigste land ter wereld. Nou, het was toen de grootste dictatuur die je je kon voorstellen.’ Maar toch. Het mooie van wonen in een ander land is dat je alle vooroordelen overboord moet kieperen. Als je er niet blanco ingaat, red je het niet, weet ze uit ervaring.

Het is een les die de docent uit Tilburg meegeeft aan haar studenten bij de opleiding creatieve therapie. ‘Kijk open naar mensen, kijk wat bij iemand past. Mijn studenten komen terecht in de psychiatrie, de jeugdzorg of het speciaal onderwijs. Protocollen zijn juist op die plekken funest.’

Nog een gratis tip van juf Paula: ga op wereldreis. Het is dé manier om te onderzoeken wat je zelf wilt. Maar – juf Paula kijkt nu streng – boek die reis pas ná je afstuderen. Een diploma is nu eenmaal belangrijk, ongeacht wat je er precies mee gaat doen.

Ze moest stoppen met werken bij de hogeschool. De kanker die tijdens een bevolkingsonderzoek in haar borst werd aangetroffen, was na vier jaar gearriveerd in haar hersenen. ‘Op vakantie kreeg ik hoofdpijn en ik voelde meteen dat het foute boel was.’ Het bericht dat ze was uitbehandeld, kwam niet als een mokerslag. Al twee keer eerder had ze een soort doodaanzegging gehad. ‘Ik leef al vier jaar in extra tijd. Heel bewust heb ik met mijn dochter onlangs een schildercursus in Utrecht gevolgd. En met mijn zoon in Eindhoven ga ik elke twee weken eten. Ik ga dan naar hen toe, want ik heb de tijd. Zij zijn net begonnen aan een baan.’

Ze heeft het altijd raar gevonden dat mensen zo weinig tijd doorbrengen met hun kinderen. Toen ze met haar ex-man in Azië woonde – hij zat in de landbouw – schoolde ze zich om tot freelance fotograaf en videomaker. Zo kon ze zelf haar dagen indelen.

Wat ze hoopt, is dat haar kinderen en haar huidige partner, die deels in Zwitserland werkt, doorgaan met hun leven. Dat ze nieuwe plannen maken. ‘Ook nu ik ziek ben. Het klinkt mis-

schien geforceerd, maar weet je: ik ben het middelpunt van het doodgaan, het centrum. Ik voel wat er met mij gebeurt. Zij niet, zij moeten toekijken en steeds maar dingen vragen als “heb je alweer hoofdpijn?” Nee, ik heb geen hoofdpijn. Als ik iets voel, zeg ik dat. Buiten de ziekte staan lijkt me veel vermoeiender. Natuurlijk heb ik het moeilijk als zij verdrietig zijn. Maar ik vind het zelf niet moeilijk om dood te gaan. Tenminste, tot nu toe niet.’

De ziekte heeft haar veranderd. Vroeger las ze elke dag de krant, maar daar ziet ze het nut niet meer van in. ‘Waarom zou ik moeten weten waar ter wereld een ramp is gebeurd? Het is heel erg voor die mensen, maar ik hoef niet meer op de hoogte te zijn. Het creëert alleen maar angst.’

Flauwekuldingen heeft ze uit haar leven gebannen. En als Paula een gesprek voert met iemand – ze wandelt graag met vrienden – gaat het nooit over het weer. Alleen essentiële dingen doen er nog toe. ‘Wat vind je belangrijk? Wat wil je met je leven? Soms hoor ik mensen zeggen dat je herinneringen moet maken als je ongeneeslijk ziek bent. Dat vind ik zo stom. Als je nu nog herinneringen moet maken, ben je gewoon te laat! Dat had je heel je leven moeten doen.’

‘Ik beteken graag iets voor mensen’

Wim (61)

17 november 2018

Wim Pruijm kromt zijn rug en trekt zijn trui omhoog. ‘Kun je hem zien?’ Tussen zijn schouderbladen prijkt een tatoeage. Het is de naam van zijn vrouw Froukje in Chinese tekens. Op zijn onderarm staan de kleinkinderen, de vijfde paste er nog maar net bij. Zijn familie komt op één in zijn leven. ‘Daar ben ik het meest trots op. Dat we het goed hebben gedaan, mijn vrouw en ik.’

Zijn eerste tatoeage herinnert hij zich nog goed. Het was een opwelling. Samen met een kennis die er eigenlijk ook wel een wilde, ging hij naar zo’n shop in de stad. Voor hij het wist stond er een adelaar op zijn arm. ‘Die tatoeëerder zei: “Tot de volgende keer.” “Hoezo?” vroeg ik. Hij zei dat mensen altijd terugkwamen voor een tweede.’

Wim en Froukje wonen in Oldekerk, het leukste dorp van Groningen. Dat heeft hij niet zelf bedacht, dat was de uitkomst van een verkiezing in 2013. Tien maanden geleden verhuisden ze naar een nieuwbouwwoning met een tuin waar de buitenkeuken royaal kon staan. Toen wist hij nog niet dat drie maanden later onbehandelbare slokdarmkanker aan het licht zou komen.

De geboren Drent is gek op het dorp waar hij al meer dan dertig jaar woont. Iedereen kent hem en hij kent iedereen. Hij is medeorganisator van de jaarlijkse feestweek. Grote tent in het weiland, Nederlandstalige artiesten, tweeduizend man. ‘Ik regel de sponsors en koop het bier in.’

Zijn droom was altijd er een reuzenrad bij te zetten. Want een beetje evenement heeft een reuzenrad. Maar op een ondergrond van gras was dat lastig. ‘Begin van de zomer kwamen we terug van vakantie. Ik wilde net Spanje-Portugal gaan kijken, stond opeens de voorzitter van de feestweek voor de deur. Jas aan. Ik moest meekomen.’ Wat denk je? Hadden ze voor Wim een reuzenrad geregeld. Het gevaarte van tweeëntwintig meter hoog stond te pronken op de parkeerplaats naast het jeugdhonk. ‘Iedereen was er. De mensen van de voetbalclub, de vrijwilligers van het jeugdwerk, mijn kinderen, kleinkinderen...’ Het was emotioneel. Maar de oud-postbode liet zich niet kennen en maakte dapper een paar rondjes in het antieke geval.

In Oldekerk weet iedereen dat hij nog maar een paar maanden heeft. Toen hij die verpletterde boodschap met moeite tot zich door had laten dringen, begon hij zijn afscheid te registreren. ‘Direct na het gesprek in het ziekenhuis ben ik met mijn vrouw naar het nieuwe crematorium in Groningen gereden. Heel impulsief. Ze vroegen of ik een afspraak had. “Is dat hier nodig dan?” vroeg ik. “Doodgaan komt toch altijd onverwacht?” Ik kreeg een rondleiding, heb zelfs de oven gezien. Glanzend zwart.’

Het gaf hem rust. De kameraden uit het dorp die hij graag ziet spechen tijdens zijn uitvaart, heeft hij zelf benaderd. Wim knikt in de richting van de voordeur, hond Joep steekt zijn kop boven de mand uit. ‘De man die net aanbelde, is er een van. Goie vriend, hij komt elke twee dagen even langs.’

Wims vader was glazenwasser en schoorsteenveger. Zelfs in de winterdagen klom hij het dak op, omdat hij de klanten niet in de kou wilde laten zitten. ‘Daar heb ik wel iets van meegekregen. Ik beteken graag iets voor mensen.’ Over aanloop heeft Wim niet te klagen. Hij verkoopt droge worst aan huis. Niet van die Friese langwerpige worsten, maar Groningse ronde. Met kruidnagel. Vroeger werkte hij bij een slager, dat was zijn eerste baantje

nadat hij van school was gegaan omdat hij vond dat hij daar niets te zoeken had. De post kwam later. Prachttijd. ‘Weer of geen weer, je ging gewoon. Dat vond ik mooi.’ Helaas werd hij tien jaar geleden afgekeurd vanwege de longaandoening COPD. Hij leerde koken en zorgde ervoor dat het eten op tafel stond als Froukje ’s avonds thuiskwam. En toen – boem – kanker. ‘Iedereen denkt dat ik altijd vrolijk ben. Nou, ik heb echt mijn slechte dagen, hoor.’

Van de eerste chemokuur werd hij afgrijselijk ziek. Hij kon niet eens meer zitten. ‘Toen heb ik gezegd: als het zo moet, schiet me dan maar neer.’ Maar de kuur bleek wel iets te hebben gedaan, de tumoren hielden zich gedeisd. Met een lichtere dosis besloot hij verder te gaan. Het oneerlijke aan het hele verhaal vindt hij dat hij niet alleen doodgaat, maar ook nog eens hondsberoerd is. ‘Als het nou was van “na de chemo kunt u er weer tegenaan”, maar zo werkt het niet met ongeneeslijke kanker. Daar ben ik wel boos over geweest, ja.’

Had Wim Pruim nog een wensenlijst, dan zou daarop staan: ‘niet ziek zijn’. En dat dan tien keer onder elkaar. Maar Wim Pruim heeft geen wensenlijst. Laat hem maar gewoon bij zijn familie zijn. Vanmiddag gaat hij naar het voetbalveld, lekker ouwehoeren met de jongens.